

Sproglig udfordring og variation i Norden

eller sproglig variation som udfordring i Norden

Frans Gregersen
Institut for Nordiske Studier og
Sprogvidenskab
Sprogforandringscentret
Københavns Universitet

Didaktisk indledning

- Siden der er afsat så lang tid, 1½ time, er der brug for oaser undervejs
- Derfor vil oplægget være delt op i tre sektioner
- Efter hver sektion bliver der pararbejde og dialog på basis af spørgsmål
- Sprog: Jeg taler formentlig til en forsamling der forstår talt dansk; alligevel: Råb op hvis der er noget I går glip af, af sproglige grunde!!

Oversigt

- Første sektion: Hvad siger forskningen om det nordiske sprogfællesskab før og nu? Hvad er perspektiverne ved en nordisk sprogpolitik?
- Anden sektion: Undervisning i nordiske nabosprog, hvorfor og hvordan?
- Tredje sektion: Udfordringerne: English only; regionernes Europa? Variation som hot eller not; kan vi finde på en klogere måde at undervise i sprog på?

Første sektion

Første sektion, første del

HVAD SIGER FORSKNINGEN OM DET NORDISKE SPROGFÆLLESKAB?

Maurud

- Udgangspunkt: pædagogisk
- Resultater: Store forskelle mellem talt og skrevet sprog, særlig havde svenskerne svært ved dansk talesprog; nordmændene bedst til at forstå nabosprogene
- Kritik: Hovedstadssyndromet, rekrutter som forsøgspersoner
- ANBEFALING: Læs bogen, den er karakteristisk for sin tid og utrolig interessant

INS

- Her er I så heldige at I får et foredrag om netop det projekt af en af dem der var med på det, Katarine Lundin i morgen.
- Blot et par stikord: hovedstadsproblematikken igen men denne gang en helt anden; aldersforskellene/generationsforskellene i fokus

Importord i Norden

- Alt for omfattende et projekt til at kunne sammenfattes her
- Et par stikord:
- Hovedfokus: engelsk-indflydelsen
- Kvantitative **og** kvalitative undersøgelser
- Det sproglige klima mht. engelsk-indflydelsen og mht det nordiske
- Den svensk-finske vinkel

DASVA

- Projekt: Øresundsbroen gav stødet til at undersøge hvordan nabosproget blev opfattet på begge sider af Sundet
- Særlig ide: Kontakt og holdninger er afgørende
- Holdning til tilnærmede varieteter
- Slaglinjen: Danskerne elsker ikke deres eget sprog; begrebet sproglig loyalitet; skriftsprogens rolle

Opsummering

- Vi ved allerede meget om Norden som sprogligt rum
- Man kan lægge vægt på de betydelige ligheder og på hvor meget samkvem der er: den positive vinkel
- Man kan lægge vægt på de store forskelle og på at de fælles 'trusler' fører til ganske forskellige resultater; det sproglige klima varierer ganske meget fra nation til nation

Første sektion, anden del

EN NORDISK SPROGPOLITIK?

Den nordiske sprogdeklaration

- Baggrund
- Indhold og opbygning
- Effekt

Sprogdeklarationen: baggrund

- Det nordiske sprogsamarbejde havde brug for et langsigtet pejlemærke som kunne styre indsatsen
- Der var dengang to samarbejdsorganer: Sprognævnenes nordiske møder og Den sprogpoltiske referencegruppe som snart kom til at hedde Nordens Sprogråd
- Det tog to år at udarbejde deklARATIONEN og at få den underskrevet af ministrene (med forbehold)

En nordisk sprogpolitik?

- behovet for at forny det nordiske sprogsamarbejdes grundtekster
- samordnes med fornyelsen af sprogkonventionen
- bruges som grundlag for en forstærket indsats inden for det nordiske samarbejde;
- **Alarmisternes opråb: sidste chance er nu!**

PROCES

- udformet af en gruppe under Nordens Sprogråd og derefter behandlet af dette organ
- udsendt til høring bredt blandt undervisnings-, og kultursektorens nordisk-interesserede
- ændret af Nordens Sprogråd efter høringen og endeligt vedtaget sommer 05 efter fælles møder med andre ledelsesgrupper
- afleveret til Nordisk Ministerråds Embedsmands-komité for undervisning, EK-U, med henblik på færdiggørelse i løbet af foråret og endelig underskrivning ved Nordisk Råds session i 06

OPBYGNING

En præambel, en deklARATIONstekst og et baggrundspapir

- ◆ Præambelen fastlægger den terminologi der anvendes
- ◆ Deklarationsteksten er bygget op med en kort tekst om udgangspunktet, en punktopstillet tekst om *nordbors språklige rättigheter*, den vigtige tekst om målene og endelig en angivelse af *fyra frågor att arbeta med*

Nordboers sproglige rettigheder

Beboerne i det nordiske område har ret til

- at tilegne sig det samfundsbærende sprog i tale og skrift
- at tilegne sig et skandinavisk sprog
- at tilegne sig et internationalt betydningsfuldt sprog
- at bevare og udvikle sit modersmål

MÅLENE for en fælles nordisk sprogpolitik

- at alle kan læse og skrive de(t) samfundsbærende sprog
- at alle i Norden kan kommunikere med hinanden på et skandinavisk sprog eller – i nødstilfælde - med tolk
- at alle skal have kendskab til de sproglige rettigheder de har, og til sprogsituationen i Norden
- at alle skal have meget gode kundskaber i ét og yderligere kendskab til mindst ét internationalt sprog
- at alle skal have støtte til udvikling af modersmålet
- at alle skal have almen viden om hvad sprog er og hvordan det fungerer

De FIRE SPØRGSMÅL DER SKAL ARBEJDES VIDERE MED

- sprogforståelse og sproglig viden
- parallelsproglighed
- mangesprogethed
- Norden som sproglig foregangsregion i Europa

SPROGFORSTÅELSE OG SPROGKUNDSKAB

For at nå målene må

- nabosprogsundervisningen intensiveres og effektiviseres
- de nordiske sprog være synlige, herunder bøger på nordiske sprog være tilgængelige
- internordiske ordbøger udarbejdes
- sprogteknologiske værktøjer til de nordiske sprog udvikles

PARALLELSPROGLIGHED

- mellem engelsk og sprogene i Norden
 - initiativer som eksempelvis:
 - at formidling af forskningsresultater på et nordisk sprog skal være meriterende
- mellem sprogene i Norden
 - initiativer som eksempelvis:
 - Modersmålsundervisning ("att möjligheterna för skolbarn med icke-nordiskt modersmål att få undervisning både på sitt modersmål och på landets samhällsbärande språk skall beaktas")

MANGESPROGETHED

- De officielle minoritetssprogs stilling
 - Samisk, jiddisch, tysk, meänkieli, romani, kvänsk, finsk, de forskellige døves tegnsprog
- Indvandrersprogenes stilling
 - Hvor mange og hvilke findes der?
 - tolkning, oplysning, ordlister, støtte til kulturel virksomhed

NORDEN SOM SPROGLIG FOREGANGSREGION

- På hvilke områder er Norden i dag en sproglig foregangsregion?
- På hvilke områder er Norden i front inden for sprogforskningen?
- Hvad kan bruges i de andre regioner?
- Klarsprogstanken

Sprogdeklarationen: effekt

- Redegørelserne til Nordisk Råds session i København i november 2011

OASE 1: Spørgsmål til pararbejde

- På baggrund af de konstaterede forskelle i evnen til at forstå de nordiske nabosprog: Er det realistisk at opretholde ideen om det nordiske sprogfællesskab?
- På baggrund af forskellene mellem de forskellige lande: Hvilke parametre skal påvirkes for at skabe større forståelsesberedskab?
- Hvad kan vi gøre for at leve op til de ambitiøse mål i sprogdeklarationen?

Anden sektion

Anden sektion, første del

UNDERVISNING I NORDISKE NABOSPROG

En model for undervisning i sprog

Model 1. De fire kulturteknikker

Bemærkninger: a) modellen refererer til s. 13 i første delrapport; b) pilene kan i princippet forlænges i det uendelige, dvs. at lytte-, tale-, læse- og skrivekompetencerne aldrig er noget man "når", noget som er endeligt, men skal opfattes som kompetencer der kan udvikles og raffineres med en stadig højere grad af kompleksitet, ligesom de receptive og produktive kulturteknikker kan det; c) pilene er bevidst gjort stiplede for at indikere at der ikke eksisterer en absolut adskillelse mellem de fire kulturteknikker og de receptive og produktive rum.

Model 2. De fire kulturteknikker – udvidet, pædagogisk interesseret model

Bemærkninger: a) modellen er en udvidelse af ovenstående model, hvor begreberne det receptive og produktive læringsrum er tilføjet sammen med begreberne lytte/tale-pædagogik og læse/skrive-pædagogik. Disse begreber optræder ikke i første delrapport, men synes at være svaret på modellens eget spørgsmål: hvad foregår der i de delrum man ser på modellen, dvs. fx i relationen kulturteknikkerne skrive og læse?

Læsning på nabosprog

- Relevanskriteriet: Det der læses skal opfylde samme krav som alle andre tekster - plus ét yderligere: Teksten skal være nødvendig for forløbet - og den skal ikke foreligge på dansk.
- Brud på princip 1 giver dårlig undervisning
- Brud på princip 2 kan udnyttes: fokus på oversættelse. Eksempler: Tranströmer, Södergran, men det kræver tekster med store æstetiske kvaliteter

Læsning af skønlitteratur

- **Oversættelsesparadokset:**
- Vi læser mest kanoniske tekster og de foreligger som regel i oversættelse
- <http://www.norden.org/da/publikationer/publikationer/2008-002>
- Ny nordisk ikke-kanoniseret litteratur som stof
- Læsning af oversættelse og original sammen: islandsk/dansk; finsk/svensk/dansk
- Det performative: oplæsning

Læsning af sagprostatekster

- Mediekomparationer: Muhammedkrisen i danske, svenske og norske aviser og netmedier
- Lærebogsstof: Hvad er oversat til svensk eller norsk men IKKE til dansk (mutatis mutandis)?
- dagligdagstekster på flere sprog:
brugsanvisninger, opskrifter, varedeklARATIONER

Talesprog 1

- Hovedprincippet for det nordiske sprogfællesskab:

**Tal dit eget sprog;
forstå de andres!**

Forudsætninger

- Der skal undervises i talesprog!
- *Det er ikke så oplagt som det ser ud til for det kræver materialer og lærerforudsætninger*
 - *materialer: problemet taletempo; let- og nettilgængelige korpora*
 - *lærerforudsætninger: lærernes baggrund inden for dialektologi og sociolingvistik*

Mere om materialer

- NOTA
- CLARIN
- ordbogsressourcer: Svensk-dansk; ordbøger på nettet: <http://lexin.emu.dk/index.cgi>
- Sprogpædagogik:
- Eva Dam Jensens strategi
- Tempo som afgørende for naturlighed og forståelighed

Mere om lærerforudsætninger

- Planerne om at oprette en fællesnordisk MA-uddannelse i sociolingvistik
- Efteruddannelse i dialektologi og sociolingvistik

NETRESSOURCER

- Talesprogsbutikken
- Dialekt.dk
- Sproget.dk og tilsvarende sider i de andre nordiske lande

Problemer

Forståelse tager udgangspunkt i første sprog...

- Udviklingen i det finske sprogsamfund
 - finsk og svensk på langt sigt
- INS-resultaterne
 - andetsprogstalerne
 - de samfund hvor nordisk *altid* er andetsprog:
Grønland, sameland
- Udviklingen i det islandske sprogsamfund
- The obvious alternative: Engelsk

Variation i skrift og tale

- Variation i skrift: 'fejl' og det der ligner
 - i skolen
 - på og i de sociale medier
- Variation i tale: identitetsmarkering
 - dialekt
 - sociolekt
 - genderlekt
 - etnolekt
 - problemet ungdomssprog

Oase 2: Spørgsmål til pararbejde

- På baggrund af det I har hørt:
- Hvordan underviser man i nordisk så det ikke virker påklistret?

Tredje sektion

tredje sektion; første afdeling

REGIONERNES EUROPA?

Begrebet region

Skala

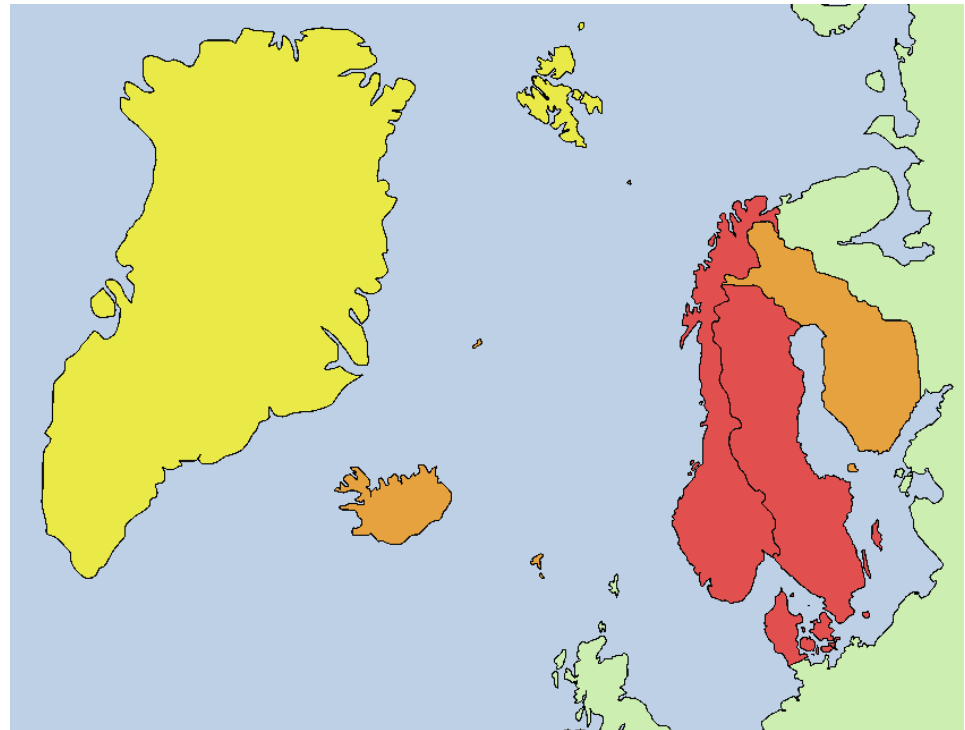
- flere stater som har et fælles præg
 - Norden, Benelux
- dele af en nationalstat
 - Norditalien
- områder omkring metropoler
 - München-regionen, København-Malmö-regionen

Inddelingsgrund

- geografi
- historisk-kulturelt fællesskab
- sprogligt fællesskab

NORDEN SOM REGION:Geografisk

- Island, Færøerne og Grønland: Nordatlanten
- Norge, Sverige, Danmark, Finland:
Skandinavien
- Baltikum,
- Nordvestrusland

NORDEN SOM REGION

Historisk-kulturelt:

- Skandinavien og Færøerne og Island: sprogligt og historisk fællesskab
- Grønland og Finland adskiller sig sprogligt

NORDEN SOM REGION: Grønland og Finland

Grønland:

Selvstyreregering i rigsfællesskab med Danmark, stærk nationalistisk tendens, også sprogpolitisk nationalisme; dansk er dog stadig et vigtigt sprog

Finland:

Selvstændig stat med stærk økonomi og selvfølelse, svensk og finsk er begge officielle sprog, men svensk er ikke en selvfølge længere hos alle finner

NORDEN SOM REGION: Baltikum

Historisk og kulturelt samt sprogligt adskiller Baltikum sig fra Norden

Staterne har været under sovjetisk dominans og har store russisk-talende islæt; alle har en stærkt nationalistisk sprogpolitik

Sprogligt tilhører de tre stater to forskellige familier, hvoraf kun den ene er stærkt beslægtet med en nordisk, nemlig finsk

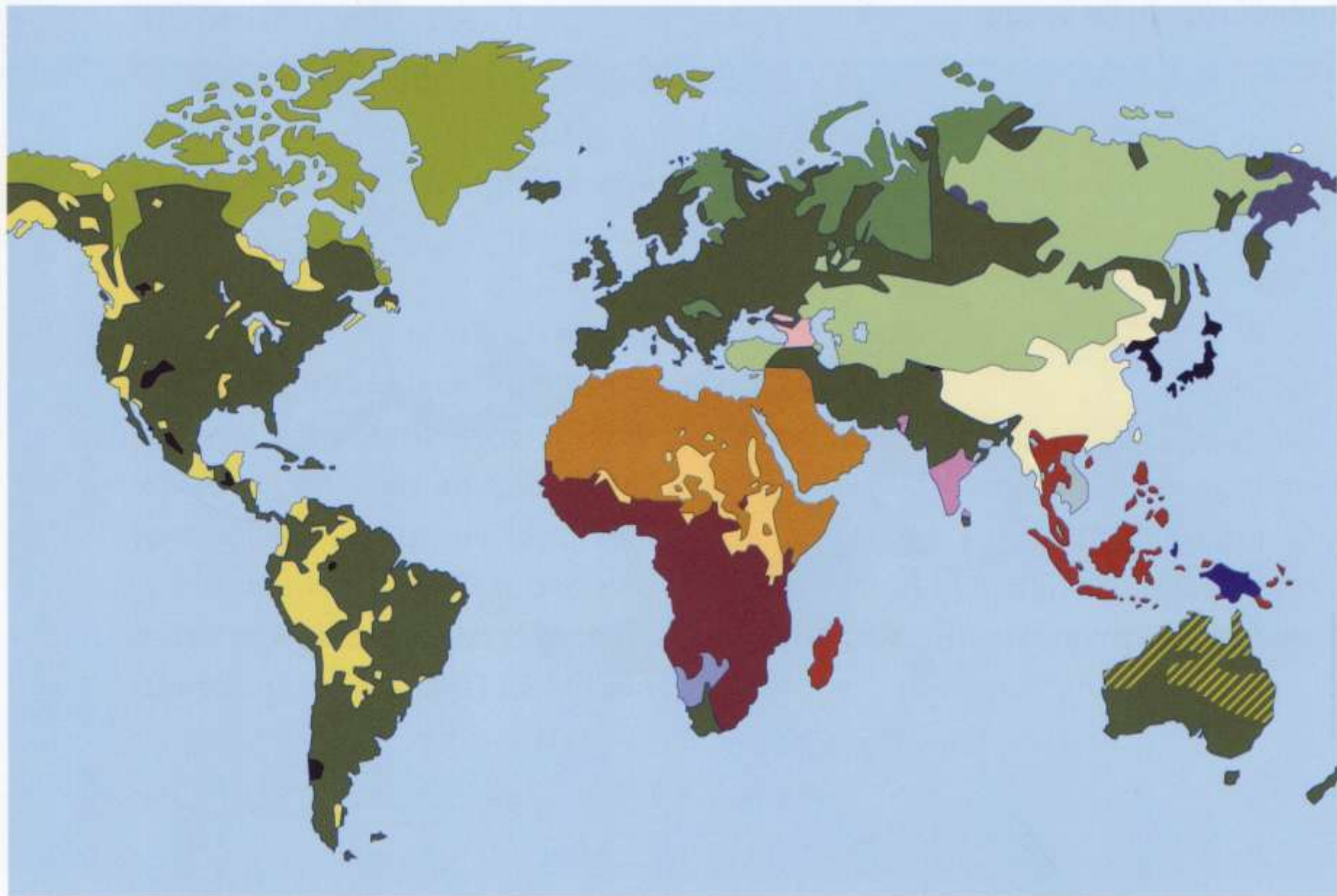
NORDEN SOM REGION: **Konklusion**

- **Geografisk** udgør Norden og Baltikum en enhed, men hvorfor så ikke inkludere Polen og Tyskland (Østersøstaterne)?
- **Historisk-kulturelt** udgør Norden (inkl. Finland) en enhed som ikke mindst bygger på velfærdsstatstanken, sekularisering og kønsmæssig ligestilling
- **Sprogligt** udgør Skandinavien, Island og Færøerne en enhed; Grønland er stadig med

Den materielle basis for regionernes Europa

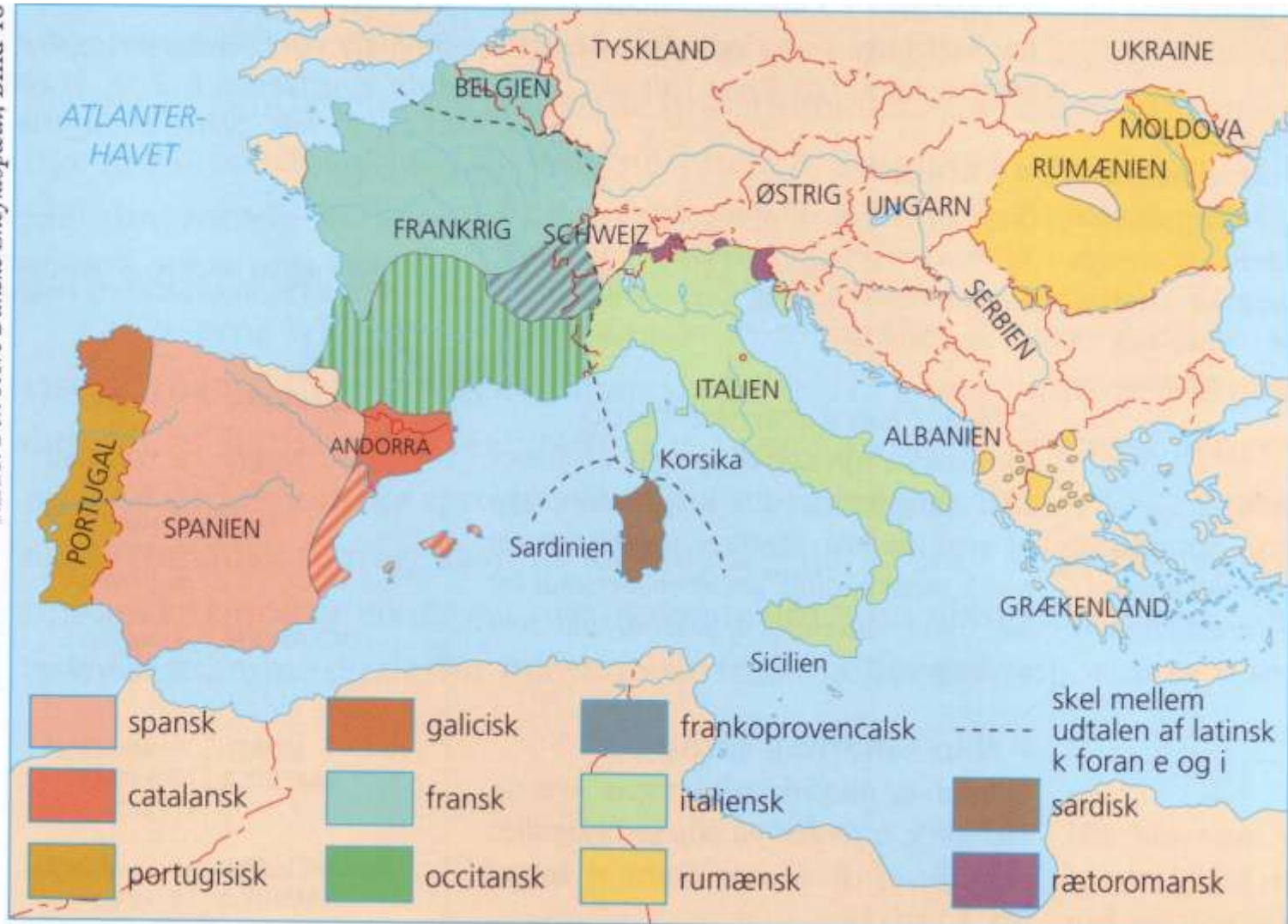
- EU som nationernes sammenslutning
- Nationer som regionale sammenslutninger (delstater: Tyskland, Italien, Holland, Belgien; Sverige? Norge? Danmark?)
- Kontaktzoner som regioner
- Regional udvikling
- Sproglige regioner

Verdens sprogætter

De romanske sprog

Kilde: Den Store Danske Encyklopædi, Bind 16

En nordisk sprogpolitik?

Alternativet til engelsk som europæisk lingua franca er en bevidst satsning på et regionalt opdelt Europa med en række fælles sprog:

- Tysk: Tyskland, Østrig, dele af Schweiz
- Nederlandske: Holland, Belgien
- 'Romansk': Frankrig, Italien, Spanien, Portugal
- 'Slavisk': Polen, Tjekkiet, Slovakiet

tredje sektion; anden afdeling

KAN VI GØRE DET BEDRE?

At lære mindre end et helt sprog

Kan vi lære mindre end et helt sprog, dvs. sprog der er karakteristisk for

- bestemte domæner (fx undervisning)
- bestemte genrer (fx akademiske)
- bestemte talesituationer (venne-sprog, veninde-sprog)
- tale eller skrift, produktion eller forståelse?

Hvilke hjælpemidler

Vi må kunne betjene os, kløgtigt, af de mange ressourcer der findes ude på nettet:

- Uendelige mængder af sagprosa tekster
- Uendelige mængder af skønlitterære tekster
- Film med og uden undertekster
- Sange, musik
- You-tube-indslag
- Databaser og søgemaskiner

En nabosprogsdidaktik

- En nabosprogsdidaktik må tage udgangspunkt i det pragmatiske: Hvad skal det bruges til? Hvad skal det gøre godt for?
- Vi må være den nordiske fortælling bekendt og/eller genoplive den (eller opfinde en ny?)
- Vi må differentiere efter alderstrin og tage hensyn til engelskdominansen i ungdomsgruppen
- Didaktikken skal bygge på at tredje sprog er helt anderledes end andet
- Måske skal vi have både en nabosprogsdidaktik og en fremmedsprogsdidaktik for nabosprog!

Afslutning

Min personlige vision: **At uddanne det generøse menneske**

- Det *kunne* være udgangspunktet for en ny nordisk fortælling
- **For** saftige nordiske historier i tale og skrift
- **For** et grådigt nordisk fællesskab med appetit på alle slags tekster
- **For** en didaktik som bygger på spørgsmål snarere end svar

TAK!

Alle spørgsmål er velkomne!